

Další vzdělávání v roce 2007

1. Úvod

a) Obecná část

Základním předpokladem úspěchu nás všech – ať už jako jednotlivců či různě rozsáhlých a strukturovaných kolektivů - v dnešním moderním a dynamicky se rozvíjejícím prostředí je schopnost obstát před jeho měnícími se požadavky a výzvami. Jedinou cestou k rozvíjení zmíněné schopnosti je stále přijímání nových vědomostí a dovedností. V dnešní době je proto zcela pochopitelné, že přestávají postačovat jednorázově získané školní poznatky pro celé období lidského života a na vzdělávání začínáme více pohlížet jako na neukončený proces celoživotního učení.

Celoživotní učení, které je souhrnem jevů s poměrně složitou strukturou, lze v zásadě rozdělit do dvou základních, z pohledu času navazujících etap nazývaných počáteční a další vzdělávání.

Počáteční vzdělávání probíhá zejména v mladém věku (před vstupem na pracovní trh) formou školní docházky. Je vzděláváním formálního charakteru, které lze dále členit podle stupně vzdělávání. Zahrnuje základní vzdělávání, které se kryje s povinnou školní docházkou (ISCED 1,2), dále střední vzdělávání (ISCED 3,4) a konečně vzdělávání terciární (ISCED 5,6).

Další vzdělávání – jak i jeho název napovídá - se uskutečňuje převážně po ukončení počátečního vzdělávání, resp. po vstupu na trh práce. Lze blíže rozlišovat podle způsobu získávání poznatků a dovedností na vzdělávání formální, neformální a informální.

Formální vzdělávání je upraveno právními předpisy a probíhá ve vzdělávacích institucích, zejména ve školách, ať už jako počáteční či další vzdělávání (např. středoškolské či vysokoškolské studium dospělých). Zahrnuje navazující stupně vzdělávání (základní, střední a terciární), jejichž dosažení je potvrzováno příslušným osvědčením (vysvědčení, diplom apod.).

Neformální vzdělávání je častější formou dalšího vzdělávání. Spočívá v organizovaném získávání vědomostí a dovedností za účasti učitele, odborného lektora apod., které však nekončí završením určitého stupně vzdělání. Patří sem např. různé kurzy pořádané ve volném čase vzdělávaných, krátkodobá školení a přednášky a také rekvalifikace či vzdělávání zaměstnanců organizované zaměstnavatelem.

Informální vzdělávání (učení) je institucionálně neorganizované a zpravidla nesystematické získávání poznatků a dovedností v každodenních životních situacích (ve volném čase, v zaměstnání, v rodině apod.). Významnou součástí informálního učení je sebevzdělávání charakterizované – mimo jiné - skutečností, že učící se nemá možnost objektivního ověření získaných znalostí či dovedností.

Jak je z výše uvedeného patrné, **celoživotní učení je komplexním procesem** skládajícím se z organizovaného i neorganizovaného nabytí poznatků a dovedností, splňujícího či nesplňujícího požadavky určitého stupně vzdělání a stvrzeného či nestvrzeného příslušným osvědčením. Tato charakteristika v sobě zahrnuje nejen určitou dosaženou popř. rostoucí úroveň vzdělání, ale také stálou připravenost či schopnost k získávání nových poznatků a dovedností prakticky v průběhu celého lidského života.

Změna týkající se časového faktoru (přechod od jednorázového vzdělávání k celoživotnímu) nepředstavuje jedinou tendenci přeměn v procesu vzdělávání. Významný je také posun odpovědnosti za vzdělávání, který postupuje směrem od státních školních zařízení

k nestátním a mimoškolním (včetně zaměstnavatelů) a dále až k osobní odpovědnosti zvýrazněné zejména v případě sebevzdělávajících se jedinců.

Dále se mění předmět a cesty (formy) vzdělávání. Neformální a informální vzdělávání je více zaměřeno na konkrétní potřeby, praktické znalosti a dovednosti vzdělávaných, zejména s ohledem na požadavky trhu práce a orientace člověka v rychle se rozvíjejícím prostředí. V souvislosti s popsányi přeměnami je možné a mnohdy i nutné využít netradičních prostředků, jakými jsou např. tisk, rozhlas a televize či internet. Je zřejmé, že probíhající změny v oblasti vzdělávání jsou tak závažné, že mají výrazný vliv i na samotný způsob našeho života.

Z pohledu **statistického postižení procesu vzdělávání** jsou mezi jednotlivými aktivitami celoživotního vzdělávání značné rozdíly. Zatímco osvojení informací o formálním (školním) vzdělávání je na vysoké úrovni a v některých oblastech zachází až do potřebných detailů, v ostatních sférách celoživotního vzdělávání tomu tak zdaleka není. Mimo jiné i proto, že s ohledem na značnou odlišnost jednotlivých forem vzdělávání je nutné volit v oblasti statistického sledování neformálního a informálního vzdělávání zcela nové přístupy.

Pokud vyjdeme z výše nastíněné úvahy o odpovědnosti v rámci dvou výše uvedených forem vzdělávání, pak je zřejmé, že spočívá v prvé řadě na tom, kdo se vzdělává. Neformální a informální vzdělávání má z větší části podobu dobrovolné výuky či učení se dospělých osob. Určitou výjimkou v tomto směru je vzdělávání organizované zaměstnavateli pro vlastní zaměstnance, kde má zmíněná dobrovolnost spíše podmíněný charakter. Pro statistické postižení této konkrétní formy vzdělávání je však důležité, že má organizovanou podobu. Je zaměstnavateli financováno a obvykle i plánováno. Z těchto důvodů bývají k dispozici potřebné údaje, které byly v našich podmínkách již dvakrát (za rok 1999 a 2005) statisticky využity. V některých zemích Evropské unie proběhla již tři šetření o vzdělávání zaměstnanců (Continuing Vocational Training Survey), prvé již za období roku 1993.

Naopak, z důvodu určitého „rozptýlení a neuspořádanosti“ dat, převážná část neformálního vzdělávání a s ní celá sféra informálního učení na své statistické zobrazení až donedávna čekaly.

b) Statistické šetření problematiky vzdělávání dospělých

Jak známo, jedním z významných cílů Evropské unie je **postupné vytváření konkurenceschopné ekonomiky založené na znalostech**, která bude vycházet z principů trvale udržitelného rozvoje a nabízet stále více pracovních příležitostí při zachování sociální soudržnosti.

V současném období hospodářského poklesu se stává stále aktuálnější strategie tzv. flexicurity (flexijistoty), která odráží snahy současného posílení pružnosti a zároveň i jistoty na trhu práce. Pro její plné uplatnění má faktor celoživotního učení (spolu s právní ochranou, aktivní politikou zaměstnanosti a moderním systémem sociálního zabezpečení) stěžejní význam. Celoživotní vzdělávání je tak svým způsobem prevencí nezaměstnanosti, chudoby a sociálního vyloučení. Současně představuje záruku, že člověk – ať už v roli tvůrce či spotřebitele hodnot – nebude v průběhu svého života postupně ztrácet kontakt s výsledky rychlého vědecko-technického pokroku.

V souvislosti s těmito náročnými cíli vyvstala potřeba zjistit výchozí stav v oblasti vzdělávání dospělého obyvatelstva a faktory, které na něj mají vliv. Již od roku 2004 začal proto Eurostat s využitím jednotného metodického přístupu připravovat **historicky prvé šetření této problematiky nazvané „AES - Adult Education Survey“ (VD - Šetření**

o dalším vzdělávání). Zmíněné šetření začalo probíhat od roku 2005 a v roce 2008 se ho účastnil v rámci grantového projektu také ČSÚ (v zásadě za referenční období roku 2007). V období let 2005 – 2008 proběhlo uvedené šetření ve 29 evropských zemích.

Přípravy šetření o dalším vzdělávání dospělých v našich podmínkách probíhaly v těsné spolupráci nejen s Eurostatem, ale i s domácími odborníky a uživateli dat. Započaly již v roce 2006, kdy se – po úvodních jednáních s Eurostatem - sešla meziresortní pracovní skupina statistiky DOV (další odborné vzdělávání), která projednala základní otázky spojené s provedením prvního šetření o vzdělávání dospělých v ČR. Vyjma zástupců ČSÚ se jednání účastnili odborníci zastupující instituce, které jsou buď uživateli odpovídajících dat, nebo se zabývají problematikou vzdělávání (MŠMT, ÚIV, MPSV, VŠE, NÚOV, NVF a další).

V únoru 2007 proběhlo jednání se zástupkyní Eurostatu odpovědnou za koordinaci šetření o rozsahu národního dotazníku (s ohledem na finanční možnosti byl v porovnání se společným dotazníkem zkrácen) a o časovém harmonogramu průběhu šetření tak, aby zjištěná data mohla být plně srovnatelná a využitelná pro prezentaci výsledků za celou Evropskou unii. V tomto období dostal ČSÚ nabídku účasti v pracovní skupině Eurostatu zabývající se přípravou a průběhem AES, kterou využil.

Náročnost příprav uvedeného šetření souvisí se zvláštním významem každého prvního zjišťování v oblasti doposud statisticky nepoznané problematiky. To vždy znamená zjištění výchozího stavu, jenž se stává základem časové řady údajů vycházejících z dalších statistických šetření a současně „měřítkem“ pro hodnocení dalšího vývoje sledovaného objektu v čase. V těchto souvislostech a také s přihlédnutím k finanční náročnosti statistických zjišťování je pochopitelné, že nejen samotný obsah, ale i použité metody prvního (výchozího) šetření musí být pečlivě zváženy. Konečným cílem by měla být věrohodná a v čase i prostoru srovnatelná data.